

Jan-Olov Olsson

38 år, telegrafist, furir

Kylan i världen hade återvänt. De amerikanska invasionerna i Iran, Syrien och Nordkorea hade på många sett ändrat det världspolitiska läget. FN var svagare än någonsin förr och polariseringen mellan usa och resten av världen hade vuxit sig lika stark som mellan öst och väst under det kalla kriget. Demonstrationerna mot närvaron av amerikanska trupper runt om i Europa var ständigt återkommande och även klimatet inom NATO hade blivit kyligare än någonsin sedan amerikanerna under de senaste åren gjort flera operationer trots protester från andra NATO-länder.

Vänstersympatisörerna jublade när den svenske statsministern vägrade låta amerikanerna stationera trupper på svenskt territorium. Sverige anklagades för att vara en fristad åt terroristnätverk och för att inte ta i ordentligt med hårdhandskarna. Vi är ett neutralt land. ”Den svenska trotsen” blev snabbt ett begrepp i europeiska tidningar och den svenske statsministern var ivrigt påhejad av Ryssland och många av de europeiska länderna där antiamerikanska vindar blåste.

Självklart hyste de allra flesta den djupaste medkänsla för alla de amerikaner som hade omkommit under de senaste terrordåden. Men när den amerikanska presidenten började prata om väpnad aktion och hämnden lyste i hans ögon, var det många som sade ifrån. Man kan väl inte bete sig hur som helst? Sverige var ett fredligt land. Neutralt. Svenska folket var inga terrorister. Det fanns ju svenskättlingar i usa.

När allt fler amerikanska trupper flögs över till NATO-baser i Norge och Finland, började panikstämningen sprida sig i landet. Alldeles säkert var det bara en skrämselektik, men ändå. Rykten spreds vilt på kvällstidningarnas löpsedlar, och det fanns bara ett samtalsämne på kafferasterna. Vissa hävdade att amerikanerna planerade en attack för att skada eu och euron som på senare år hade vuxit sig långt starkare än dollarn. Andra att det hade att göra med Sveriges motstånd att gå med i nato. Eller att amerikanerna behövde ett krig för att ena sitt folk som så många gånger förr. Sverige var hur som helst en strategisk punkt med stora naturtillgångar och dåligt försvar.

Demonstrationer rasade runt om i Europa och USA. Norska demonstrationer slogs blodigt ner av amerikansk militär som tog sig allt större friheter i grannlandet. Den norska regeringen sade ifrån men vågade inte lägga riktig kraft bakom orden. Landet var ju redan översvämmat med amerikansk militär. Finland och Danmark höjde sin militära beredskap. Det amerikanska truppantalet höjdes i de baltiska staterna.

När den svenska samlingsregeringen började beordra ut värnpliktiga i beredskap tyckte många att man tog i. Det började smått med några hundra. Sedan några tusen. I slutändan åkte tusentals svenskar varje dag till sina militärförråd för att hämta ut kläder och utrustning. Nu klädda för att döda eller dödas. Sedan vidare färd till respektive krigsplacering och en lång väntan. Samtidigt fortsatte en intensiv men dystert uppgiven diplomati.

Beredskapstidens tand gnagde hårt på Sverige. Ekonomin, arbetslivet, familjerna – allt gick på sparlåga. Folk gick till jobbet. De visste inte vad annars de skulle göra. Det var tyst och mörkt på nätterna. När sex månader av beredskap gått, infördes mat- och bensinransonerar över hela landet och det enda som gick att köpa i ansehliga mängder var tobak och alkohol. Matkuponger till de lokala matbutikerna kom veckovis med posten till varje hushåll och bensinransoneringen gjorde att vägarna blev till överdimensionerade gågator. Städerna tömdes sakta på män och på mod, landsbygden fylldes av civilingenjörer, snickare, kulturvetare och lastbilschaufförer.

Arton månader efter de första soldaterna kallats in, föll de första bomberna över norra Sverige. Invasion. Kollektiv förvirring. Kiruna och Malmberget sopades först under bombmattan och amerikanska soldater skeppades in från Norge på de norrländska älvarna. Tågen norrifrån lastade varje dag av tusentals människor på flykt från sina hem och skolor hela vägen från Gävle till Örebro blev till flyktläger. När tågen vände tillbaks mot Norrbotten, fylldes de av män i gröna skjortor och med gevär på axeln.

Tre veckor av krig har förflutit. En lång front löper någonstans i höjd med polcirkeln, 10 mil från Umeå. Gårdagens

ekosändning bekräftade att Boden hade fallit. På ett tåg mot Umeå sitter fyra unga män med vapnen fastspända bakom stolsryggarna. Redo att göra en insats. För Sverige i tiden.

Små loppor av ljus hoppar längs med kinden. Solstrålarna som letar sig in genom granverket verkar inte besvära honom. Det ligger ett behagligt lugn över J-O där han sitter med händerna knäppta över magen och arméns standard-skjorta, som om han var fångad i en blinkning på ett misslyckat semesterfoto. Alla fyra svajar lite fram och tillbaks på tåget som tyst rusar fram längs med Bottniabanan. Ju närmare hemåt han kommer desto fler lämnar tåget, som råttor lämnar ett sjunkande skepp. Aldrig har det kännas så svärmodigt att åka hem.

Det kändes ensamt i Stockholm.. Hem kändes hemma i Vindeln. Där, några mil utanför Umeå, fanns familj och vänner. Imperfektformen är mer av en förhoppning. Fanns. Finns kanske. Tills för en vecka sedan gick det fortfarande att komma fram på telefoner norr om Gävle och då fanns hans föräldrar och bror kvar i Vindeln. Det verkade inte ha förstått fullt ut att Sverige var i krig. De sa som alla andra hade sagt två veckor tidigare – det händer inte oss. Det var stopp nu, det gick inte att tolerera mer. En sådan konstig situation. Nu är Jan-Olov på väg hem och hoppas på att alla han känner har flytt därifrån.

Se på honom. Inte ett enda drag i ansiktet visar vad som rör sig där innanför, munnen är ett rakt streck precis som vanligt. Bergström sitter geléartat ihopsjunken med huvudet lutat mot Jan-Olovs axel. Det kunde lika gärna ha varit en sten. Någon gång för länge sedan så slutade J-O att le eller skratta. Han ser inte sur eller arg ut, inte alls, utan snarare oberörd. Snart vaknar han och då kommer han att prata och nicka, bete sig socialt och smälta in. Han har humör och temperament. Tycker om att diskutera. Har den där cyniska humorn som de blåögda och naiva inte alls förstår sig på, som de tycker är obehaglig och opassande. Men det saknas något på insidan som lyser igenom hyn. En känsla som är svår att beskriva, som vissa kallar livsglädje, några geist och andra empati. Den där gnistan.

Han brukade baka bröd. Cerealiabageriet i Umeå var Sveriges största och garanterat minst inspirerande arbetsplats för bagare. När J-O blev inkallad kändes det nästan som en befrielse till en början. Lite tid med lugn och ro på Södermanlands regemente i Strängnäs. Det blev fem månader. När han blev telegrafist det sista året som utbildningen gavs i armén, då tyckte alla i Vindeln att han var lite konstig.

Enköping. Kontorsarbete. Inte likt honom, inte likt någon annan där uppe. Men det var skönt för en landsortspojk att komma bort och han var ju klipskare än de flesta. Dessutom så slapp man ju kravla i lera om det skulle bli krig. Det lät så absurt då. Om. Varenda jävel förstod ju att det inte kunde bli krig i Sverige, och om det otroliga skulle hända så skulle ju sydsverige få ta smällen. Men plötsligt händer det. Nu gör bageriet bröd till armén.

Det här kriget är fullt av ironiska öden. Hans farbror vapenvägrade och satt två veckor i finkan för det. Han blev en av de första som strök med när amerikanarna gick in vid Torne träsk. Sedan var det J-O som skickade det gula dödsbeskedet till sin far. Ingen vet egentligen hur många som dött i kriget ännu men J-O har skrivit säkert tjugo av de där breven under de två senaste veckorna. Det är ett av ”hedersuppdragen” de gamla uttjänata telegrafisterna får i det här kriget. Inne på FRA finns ett rum som ingen vill kännas vid, som alla går förbi och låtsas att det inte finns där. Där står två lastpallar av de gula kuverten och lika många av de specialgjorda brevpapperen där de trycker det opersonliga personliga brevet. Han börjar kunna det där nu. Vi ber att få beklaga, er make/bror/far bla bla, dödförklarades då och då av den och den, dödsorsak, begravningsort och tid. Med vänliga men fullkomligt oberörda hälsningar. Ett liv har blivit formaliserat och avskrivet. Till och med de som dör utanför kriget som inte har anhöriga på orten, får ett sådant där brev. Då heter det naturlig död, olycksfall i arbetet eller okänt. De okända orsakerna är nästan alltid självmord. De tre senaste var det. Människorna ger upp.

En farbror är död. Tusen till eller fler är döda. Kanske borde det beröra mer. Döden har alltid känts naturlig, och vad är mer naturligt än att den nya tidens vansinne till slut kom ikapp verkligheten. Det känns logiskt att vi är på väg att slå ihjäl varandra. När kriget blossade upp gav det nytt bränsle till en liten låga som brände bort det oväsentliga här i världen hos Jan-Olov, allt det där som man bryr sig om men inte riktigt kan sätta fingret på vad som är så viktigt med det. Materiella saker. Arbetet. Andra människor, de man inte känner, de andra där borta. Det är inte brist på empati eller någon form av bitterhet, det handlar om trötthet. Trött på världen, trött på att bry sig, trött på att alla bara tänker på sig själva i grund och botten. Det var alldeles för länge sedan han såg något som bevisade motsatsen. Så varför inte vara likadan? Tänk bara på familjen, på huset i Vindeln och på att rädda det som räddas kan. Någon fru har han aldrig brytt sig om att ordna fram men hans föräldrar och två bröder betyder allt nu.

På stationen gick en svart kvinna med en skylt. HAN skulle frälsa oss. Det är dystert att se vad människorna tar till för att skydda sig mot sig själva. J-O har aldrig varit religiös och kommer inte att bli det nu heller. Folket har för liten tilltro till sig själva och att de faktiskt kan göra någonting åt sin egen situation. Det är ett förbannat gnäll och gny. Alla är så upptagna med att klaga, så ingen lyfter på sitt arsle och får saken ur världen. Det behövs inget sammanträde eller någon krisgrupp för det. Man gör det. Helt enkelt.

Kanske borde han vara gruppens befäl. Äldst, bäst områdekännedom och med det där klichéartade norrländska lugnet. Men J-O är inte ledartypen. Har aldrig varit. Han är van att bestämma över sig själv, se om sitt eget hus och inte andras. Nu är det istället Törngren som sköter det

jobbet. En välvuxen och trevlig grabb, kanske tio år yngre. Det samma gäller för Eldh, även om han kanske skulle behöva några kilo extra. Det glittrar i Eldhs ögon när solljuset flimrar mellan träden ungefär som en insjö en tidig morgon. Man vet inte riktigt vad som döljer sig under ytan. De två andra sover. Bergström gapar stort med kinden mot J-O:s axel, hyn slät som en barnrumpa, huvudet rakat, en spoling som aldrig tagit ett handtag i sitt liv. Tillsammans gungar de i takt med tågets mjuka rörelser.

Han öppnar ögonen. Sinnena vaknar sakta till liv. Han flackar lite med blicken till dess att den fastnar på Eldhs blanka ögon, som stirrar ut på träden utanför. Han och Törngren pratar tyst. Av solen att döma verkar klockan vara runt sju. Gran och tall silar in solljuset i vagnen.